

SASKAŅOTS
Latvijas Etnogrāfiskais brīvdabas muzejs
direktore

I. Millersone

16.08.2016.

APSTIPRINU
Latvijas Etnogrāfiskais brīvdabas muzejs
Zinātniskās padomes priekšsēdētājs

M. Kuplais

04.08.2016.

Krājuma komplektēšanas, saglabāšanas un izmantošanas politika

Krājuma komplektēšanas, saglabāšanas un izmantošanas mērķis

Humanitārais mērķis: Veidot un uzturēt Latvijas Etnogrāfiskā brīvdabas muzeja krājumu kā nacionālas nozīmes krātuvi, kurā atspoguļota visu kultūrvēsturisko apgabalu tautas celtniecības attīstības gaita un lauku iedzīvotāju dzīves veida artefakti, nodrošinot atbilstošus priekšnosacījumus krājuma saglabāšanai, papildināšanai, attīstībai, pārvaldībai un pieejamībai.

Eksaktais mērķis: Saglabāt autentiskos koka objektus kā pētījuma objektu koka celtnu ilgspējīgai funkcionēšanai. Objekti kā materiāla izmantošanas liecības. Liecība par ilgmūžību.

Krājuma veidošanas un krājuma darba principi

Brīvdabas muzeja uzdevums, tā pastāvēšanas un attīstības sūtība ir vākt un saglabāt latviešu tautas celtniecības pieminekļus un demonstrēt sabiedrībai tādā savstarpējā kopsakarībā, kas bijusi raksturīga un eksistējusi noteiktos laika periodos. Ar šo savstarpējo sakarību jāsaprot atsevišķo tipiskāko, bet tajā pašā laikā izcilāko tautas celtniecības objektu sakārtošana tādos kompleksos – zemnieku sētās, kas atkarībā no objektīvajiem apstākļiem var tikt reprezentētas ar atšķirīgu skaitu dažāda lieluma un nozīmes celtnēm.

Brīvdabas muzejs no tā pirmsākumiem ir veidots kā nacionālās nozīmes jeb visu Latviju aptveroša krātuve, kam jāatspoguļo visu kultūrvēsturisko apgabalu tautas celtniecības attīstības gaita, kas bijusi visai atšķirīga dažādo politisko, saimniecisko un etnisko faktoru ietekmē.

Latvijas kultūrvēsturisko apgabalu ietvaros tautas celtniecības tradīcijās pastāv ievērojamas lokālās īpatnības, tādēļ ne vienmēr iespējams pārstāvēt apgabalu tikai ar vienu kompleksu vai objektu.

Muzeja krājuma izmantošana aptver krājuma eksponēto un neeksponēto daļu iepazīšanu zinātnes, kultūras, estētiskās audzināšanas un izglītības jomā, kā arī valsts reprezentācijas mērķiem.

Latvijas Etnogrāfiskā brīvdabas muzeja krājums (gan ekspozīcija, gan neeksponētā daļa) nereti tiek pieprasīts arī izmantošanai muzeja lietotāju atpūtas, izklaides, brīvā laika pavadīšanas mērķiem, kā arī komerciāliem mērķiem – izmantošanai reklāmā, kino u. tml.

Muzejs atbalsta plašu krājuma izmantošanas iespēju nodrošināšanu sabiedrības vajadzību apmierināšanai, vienlaikus rūpīgi izvērtējot katra krājuma izmantošanas pieprasījuma atbilstību normatīvajos aktos noteiktajiem krājuma izmantošanas mērķiem, kā arī atbilstību muzeja misijai.

Muzejs atbalsta aktīvu sadarbību deponēšanas jomā ar valsts un pašvaldību muzejiem, kā arī kultūras un izglītības iestādēm.

Krājuma veidošanas, papildināšanas, uzskaites, saglabāšanas un izmantošanas kārtība ir noteikta iekšējā normatīvajā aktā. Krājuma pamatdatu ievadīšana Nacionālā muzeju krājuma kopkatalogā ir viena no darba prioritātēm.

Krājuma veidošanu ietekmējoši faktori

Tautas celtniecības pieminekļi komplektējami pēc faktoru kopuma:

- ģeogrāfiskā (latviešu apdzīvotības areālā),
 - sociālā,
 - etniskā,
 - hronoloģiskā,
 - nodarbošanās veida jeb funkcionālā,
 - estētiskā.
1. Svarīgs ir objekta tehniskais stāvoklis jeb saglabāšanās pakāpe, pretējā gadījumā pastāv reāla iespēja celtnes restaurāciju muzejā pārvērst par rekonstrukciju jeb objekta repliku. Tas liecina, ka senceltnu kolekcijas veidošana ir garš un sarežģīts process, kurā iesaistāmi vairāku profesiju speciālisti. Celtniecības pieminekļi, pārvietoti ārpus savas dabiskās vides, bet būdams muzejisks priekšmets, ir ilglaicīgas ekspozīcijas un ilglaicīgas iedarbības objekts.
 2. Ēkas jeb tautas celtniecības objekta jēga pastāv tā funkcijā - nodrošināt cilvēkiem – ģimenei vai saimei – un viņu mājlopiem eksistenci. Dažkārt celtni ir sabiedriska raksturs, bet katrā laika periodā var būt ar atšķirīgu nozīmi. Brīvdabas muzeja apstākļos par vispāratzītu un pagaidām dominējošo satura atklāšanas paņēmienu tiek uzskatīta objekta iekārtošana ar autentiskiem priekšmetiem. Celtni parasti ir lietota vairākās paaudzēs, bet reprezentējot to uz celšanas laiku, t. i. pirms simts vai divi simts gadiem, var rasties objektīvas grūtības šī laikmeta priekšmetu komplektēšanā. Tādā gadījumā ēkas iekārtojums datējams ar jaunākā priekšmeta izcelsmes laiku. Priekšmetu komplektēšanā ir jāizvērtē praktiski visi tie paši faktori, kas ietekmē celtnu komplektēšanu. Vispārpieņemts, ka materiālās kultūras elementus apskata, sākot ar ražošanas līdzekļiem, kaut arī muzeja apstākļos uztveramākie ir iedzīves priekšmeti, sevišķi, ja tie ir ar dekoratīvām iezīmēm.
 3. Ar etnogrāfisko materiālu atspoguļojamais periods Latvijā (respektīvi, latviešu apdzīvotajā teritorijā) objektīvi aptver apmērām 3 gadsimtus, no 17. gs. beigām līdz 20. gs vidum. Šajā laika periodā notika ievērojamas politiskās, ekonomiskās un sociālās pārvērtības, kas ietekmēja latviešu tautas dzīves veidu, kas atbilstoši izpaudās arī tautas celtniecībā, tādējādi atšķirīgi ir viena tipa (funkcijas) objekti dažādos periodos. Šis apstāklis ir ņemams vērā, vācot objektus un tos izvietojot muzejā.
 4. Zemnieku kārtas sabiedrība, sevišķi 19. gadsimtā, diferencējās arī pēc nodarbošanās veidiem. Dažos gadījumos tas izpaudās kā mājamatniecība, kurai nav nepieciešamas īpašas ēkas, bet citos šīs darbības varēja veikt tikai īpaši būvētas celtnēs – dzirnavās, smēdēs, darvas vai podnieku cepļos. Tas pats attiecas arī uz piekrastes iedzīvotājiem, kuriem daļējs iztikas avots bija zveja.
 5. Etnogrāfiski atainojamā perioda zemnieku sabiedrība bija organizēta baznīcas draudzēs, muižu novados (pagastos) un zemnieku pagastos. Celtnes, kas bija

neatņemama šo veidojumu sastāvdaļa, ne vienmēr pilnīgi korekti var uzskatīt par tautas celtniecības pieminekļiem, bet kā zināms, sabiedriska rakstura un muižu kompleksu celtnu faktiskie būvētāji bija latviešu amatnieki un zemnieki. Līdz ar to latviešu dzīves veida atainojums nebūtu pilnīgs bez sabiedriskā rakstura celtnēm – muižas pārvaldnieka mājas, baznīcas, saiešanas nama, krogus, pagasta magazīnas, pagasta skolas un pagastmājas, kas nereti bija apvienotas vienā celtnē. Izvēli ietekmē dažādu konfesiju pārstāvniecība, celtniecības materiāls un materiāltechniskās iespējas.

6. Kā tas tradicionāli pieņemts, latviešu celtniecības materiāls bija koks un mūra vai kleķa celtnes jāuzskata par tik lokālām un vēsturiski īslaicīgām parādībām, ka, komplektējot valsts mēroga Brīvdabas muzeju, tās var neapskatīt.

Uz muzeja senceltnēm kā arī ekspozīcijā izvietotajiem priekšmetiem iedarbojas visi tie faktori, kurus nav iespējams novērst ar vienreizēju konservāciju un restaurāciju. Tie ir vējš, ziemas un vasaras nokrišņi, pārmērīgs izsauļojums vai noēnojums, kas paātrina koka dabisko novecošanos. Daudzām celtnēm ir būvdetaļas, kas pakļautas tiešai atmosfēras iedarbībai – jumta kores stiprinājumi, vēja dēļi un jumti.

Faktori:

- klimatiskie (mitrums, vējš, saule u.c.)
- cilvēciskais faktors (apmeklētāji)
- kukaiņi, kaitēkļi

Tikai sistemātiska un savlaicīga defektu konstatācija un kvalificēta to novēršana nodrošina tautas celtniecības paraugu saglabāšanu eksponēšanas kvalitātē.

Muzeja pamatkrājuma eksponātēkas tiek regulāri (1-2 reizes gadā) apsekotas, lai savlaicīgi novērtētu dabas apstākļu radītos bojājumus. Konstatētie defekti tiek novērsti prioritāra secībā pieejamo finanšu resursu un restaurācijas jaudu ietvaros.

Restaurācijas jaudu un finanšu resursu nepietiekamības dēļ jau vairākus gadus netiek uzstādīti jauni brīvdabas ekspozīcijas objekti. Pirms vairākiem gadu desmitiem savāktās senceltnes atrodas krautnēs zem klajas debess. Krautņu un senceltnu detaļu stāvoklis pakāpeniski pasliktinās. Vairāki muzeja krājumā esošie infrastruktūras objekti (gan Rīgā, gan *in situ*) ir ļoti sliktā stāvoklī un prasa ieguldīt ievērojamus finanšu līdzekļus.

Krājuma apjoms un klasifikācija

Atbilstoši krājuma politikas mērķim un, balstoties muzeja krājuma veidošanas pamatprincipos, muzeja krājumā (pamatkrājumā un palīgkrājumā) šobrīd ir savāktas 150 730 vienības, tostarp vairāk nekā 130 tautas celtniecības objektu, kuri tiek saglabāti un eksponēti centrālajā brīvdabas ekspozīcijā Rīgā, kā arī *in situ* muzeja lauku nodaļās Vecpiebalgas un Rucavas pagastos.

Krājuma dokumentācijas un pētnieciskā darba atbalstam muzejs glabā arī apjomīgu foto negatīvu kolekciju, audiovizuālo materiālu kolekciju, kā arī zinātnisko materiālu arhīvu un muzeja profilam atbilstošas specialās literatūras grāmatu krājumu.

Muzeja krājums ir klasificēts 22 pamatgrupās pēc funkcijas (sk. sarakstu).

Divas priekšmetu grupas tiek krātas, par pamatkritēriju ņemot nevis funkciju, bet gan materiālu – keramika un tekstils (sk. sarakstā nr. 16. un 17.).

No 20. gs. 70. gadiem muzejā tiek veidota latviešu tautas lietišķās mākslas kolekcija kā vienīgā reālā saikne ar tradicionālajiem amatiem mūsdienās (sk. sarakstā nr. 20.).

Saraksts

KRĀJUMA KLASIFIKĀCIJA PAMATGRUPĀS

- (1) **Lauksaimniecības darba rīki** – zemes apstrādes, pļaušanas, kulšanas, linu apstrādes, dravniecības un biškopības, graudu pārstrādes
- (2) **Amatniecības darba rīki** – kokapstrādes (arī ratiņdreimmaņa), kalēja, kurpnieka, dzirkaļa, virvju vijēja, pumpjmeistara, audēja, podnieka
- (3) **Zvejniecības darba rīki un piederumi** – tiešie zvejas rīki, zvejas piederumi, laivas
- (4) **Sauszemes transportlīdzekļi** – rati, ragavas un kamanas, aizjūga piederumi
- (5) **Mēbeles** – soli, gultas, krēsli, galdi, lādes, skapji, kumodes, šūpuļi
- (6) **Mājsaimniecības priekšmeti** – ēdiena gatavošanai, veļas mazgāšanai
- (7) **Mēri un sviri** – tilpuma, garuma, sviri un atsvari
- (8) **Pulksteņi**
- (9) **Mūzikas instrumenti** – pašskanošie, pūšamie, stīgu, sitamie, taustiņu
- (10) **Apgaismes ierīces un piederumi** – skalturi, svečturi, lampas
- (11) **Smēķēšanas piederumi**
- (12) **Slēdzenes un atslēgas**
- (13) **Grāmatas un citi iespieddarbi**
- (14) **Baznīcu priekšmeti**
- (15) **Skolas piederumi**
- (16) **Keramika** – saimniecības trauki, lietišķi-dekoratīvā
- (17) **Tekstilijas** – gultas un telpu, apģērbs un pie tā piederošās rotas, apavi
- (18) **Numismātika** – lietota Latvijas teritorijā 18. gs.-20. gs. 30. g.
- (19) **Krogus un lauku veikala priekšmeti**
- (20) **Lietišķās mākslas darinājumi** – keramika, tekstilijas, metālkalumi, kokgriezumi un pinumi, ādas izstrādājumi, dzintara rotas
- (21) **Zinātniskais arhīvs** – fotonegatīvi, kinomateriāli, ekspedīciju materiāli
- (22) **Senceltnes**

Krājuma attīstības plānošana

Darbs ar krājumu norisinās, izvērtējot aktualitātes un pieejamās glabāšanas iespējas.

1.	Tuvākajos gados krājuma papildināšana notiks, apzinot un iespēju robežās iegādājoties vai (galvenokārt) saņemot dāvinājumā priekšmetus pētāmo tēmu, ekspozīcijas pilnveidošanas vai konkrētu izstāžu veidošanas ietvaros.
2.	Krājums papildināms ar priekšmetiem, kas dublētu pastāvīgajā ekspozīcijā esošos vienīgos eksemplārus.
3.	Turpināt secīgi papildināt mūsdienu tautas lietišķās mākslas darinājumu krājumu.
4.	Krājuma daļu pārvietošana, topogrāfijas pilnveidošana krātuvēs un brīvdabas ekspozīcijās nodrošinās labākus un kompaktākus glabāšanas un eksponēšanas apstākļus.
5.	Tiek izvērtētas iespējas atjaunot, pilnveidot un papildināt senceltņu interjera ekspozīcijas.
6.	Liepājas ostmalas noliktavai notiek restaurācija, kur tiks izvietoti 1.stāvā atklātais krājums – pūra lāžu ekspozīcija, 2.un 3.stāvā – krājumā esošie priekšmeti.
7.	Esības pārbaudes plānots veikt katru gadu izlases veidā. Kopš 2011.gada ir notikusi krājuma visaptveroša esības pārbaude, kurai paveikta lielākā daļa. Pārbaudes rezultātā tika konstatēti priekšmeti bez pienācīgas uzskaites, kuru plānots veikt turpmākajā darba periodā. Veicot esības pārbaudi, tiek novērtēts arī katra muzejiskā priekšmeta tehniskais stāvoklis un tā saturiskā slodze, kā arī priekšmetu cenošana. Pēc katras ekspozīcijas inventarizācijas varēs apsvērt un iespēju robežās arī uzlabot tās kvalitāti. Vienlaicīgi varēs izvērtēt, vai ir iespējams veidot jaunas, saturiski atšķirīgas ekspozīcijas, kas papildinātu muzeja kopainu. Ekspozīcijām ar līdz šim neatklātiem defektiem varēs plānot to konservāciju vai restaurāciju. Esības pārbaude krātuvēs veicinās arī tur izvietoto priekšmetu stāvokļa izvērtēšanu.
8.	Pārbaudēm krātuvēs jānodrošina arī pilnīga topogrāfiskās sistēmas papildināšana un tās ievērošana turpmākajā darbībā, kā arī jāved pie jaunām atziņām par krājuma politikas virzienu mērķtiecību. Krājuma izvērtēšanas un iepriekšējo periodu kolekcionēšanas darba pārvērtēšanas rezultātā ir pieļaujama krājuma priekšmetu izņemšana no krājuma normatīvajos aktos noteiktajā kārtībā.

Paredzamie politikas rezultāti

- Krājuma pārvaldības darba kvalitātes uzlabošanās;
- nesignēto un neidentificēto priekšmetu skaita samazināšanās;
- ekspozīciju kvalitātes uzlabošanās;
- restaurēto un konservēto muzeja priekšmetu skaita palielināšanās;

- krājuma glabāšanas apstākļu uzlabošanās.

Darbības spējas uzlabošanas pasākumi 2017-2022

- (1) Esības pārbaudes veikšana, iekārtojot krājuma glabātuvī Liepājas ostmalas noliktavā.
- (2) Muižas pārvaldnieka mājas restaurācijas un izmantošanas projekta izstrāde sadarbībā Valsts Kultūras Pieminekļu inspekcijā (VKPI)
- (3) Krājuma priekšmetu restaurācija jaunu ekspozīciju iekārtošanai, esošo papildināšanai (Kurzemes laidars, sauszemes transportlīdzekļu kolekcija, laivu kolekcija u. c.).
- (4) Kalnavēveru dzīvojamās mājas iekārtošana.
- (5) „Vītolnieku” dzīvojamās mājas un saimniecības ēkas restaurācijas turpināšana.
- (6) Krājuma glabāšanas apstākļu uzlabošana:
 - tekstiliju krājuma topogrāfijas papildināšana;
 - koka priekšmetu kolekcijas pārvietošana uz sistematizētām krātuvēm; ķīmiskā apstrāde un topogrāfijas papildināšana;
 - krātuves iekārtošanas turpināšana un topogrāfijas ieviešana krājuma priekšmetiem Vecpiebalgas Vēveros;
 - palīgkrājuma fotonegatīvu digitalizācija;
 - pašreiz neizmantotajā bijušajā konservēšanas šķūnī iekārtot telpu krājuma glabāšanai
- (7) Krājuma papildināšana: atbilstoši pētnieciskā darba tēmām, ekspozīciju iekārtošanas nolūkos, dublējot pastāvīgajā ekspozīcijā esošos vienīgos eksemplārus, kā arī, tuvinot mūsdienu latviešu lietīšķās tautas mākslas darinājumu kolekcijas hronoloģiskās robežas reālajam laikam; palīgkrājuma papildināšana ar muzejiskiem priekšmetiem muzejpedagoģisko aktivitāšu nodrošināšanai.

Sagatavoja: M. Kuplais

Politikas dokuments izskatīts un apstiprināts Zinātniskās padomes sēdē 2016. gada 4.augustā